

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Compendium Summae seu Manualis Doct. Navarri

**Ávila, Esteban de
Azpilcueta, Martín de**

Lvgdvni, 1609

F.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41656

EXCUSAT. FALSAR. 317

Quando verò excusent à peccato, vel censuris timor iustus, ignorantia, obliuio, & obedientia: vide tit. Ignorantia. Metus. Obedientia. Obliuio.

EXHÆREDATIO: vide Hæreditas.

EXORCISMVS: vide Adiuratio, & Baptismus.

EXTREMA NECESSITAS: vide Eleemosyna.

EXTREMA VNCTIO: vide Vnctio.

FALLACIA: vide Dolus.

FALSARIVS ET

Falsitas.

Falsans scripturam in damnum alterius, vel qui sciens esse falsam, vtitur ea, tenetur restituere damnum. Et, si sint litteræ Papæ est excommunicatus, cum reseruatione.

Non tamen erit excommunicatus, saltem quoad forum conscientie, si demat vnam litteram, vel apicem, quæ non mutat sententiam. Neque minus, si hoc facit, vel falsat litteras Apostolicas, quæ iam non valent. cap. 17. num. 168. & Nou. nu. 169. vide etiam tit. Litteræ.

Qui verò falsat subscriptionem, vel sigillum Prælati, vel aliorum, peccat, & tenetur

tur restituere damnum sequutum. Idem de eo qui falsat pondera, vel mensuras, aut falsis scienter vtitur. Ibidem.

De falsante nummos: vide Moneta.

F A M A, E T

Infamia.

A F A M A est existimatio bona de aliquo, qua putatur bonus, vel habilis in aliquem bonum usum. Gloria verò est clara cum laude notitia. cap. 18. num. 19. 20.

Fama nullum habet pretium. cap. 17. num. 89. & num. 90. Atque eius & honoris bona, altioris gradus sunt, quàm bona fortunæ seu pecuniaria. Et non tenetur quis restituere bona ordinis inferioris cum iactura bonorum ordinis altioris, saltem communiter. cap. 16. num. 44.

Bonum autem notabile animæ, corporis, famæ, honoris, aut pecuniarum dicitur, quod viro prudenti, & bono tale videbitur consideratis circumstantiis personæ, loci, temporis, & aliis. cap. 18. num. 20.

B Qui infamat aliquem, iniuste peccat contra legem diuinam, & naturalem. cap. 7. num. 1. Unde fama proximi ablata necessario est resti

restituenda. cap. 18. num. 42.

Qui verò grauissimè infamè sit aliquem, non tenetur restituere cum periculo vitæ. cap. 17. num. 91. Quia bona vitæ & salutis altioris gradus sunt, quàm bona famæ & honoris, & non tenetur hæc restituere cum iactura illorum. cap. 18. num. 44.

At verò, qui ob periculum vitæ, aut ob alias causas non potest famam restituere, tenetur compensare. num. 42. & debet compensare pecunia. cap. 17. num. 90.

Dammum illatum iniuste infamato, durante infamia, non est integrè restituendum, sed ad arbitrium boni viri: quod intelligitur de damno boni acquirendi, non tamen iam acquisiti. cap. 18. num. 44.

Qui detrahit alicui apud aliquos animo infamandi, si illi non conceperunt malam opinionem, nec sic infamatus bonam famam amisit, non tenetur restituere. Ibidem.

Qui laudando vnum, immodicè famam alterius notabiliter extenuat, tenetur restituere. num. 44.

Qui mentiendo infamauit alium, tenetur restituere, asserendo se fuisse mentitum, vel saltem se dixisse falsum: non tamen tenetur testes adducere, satis erit iurare, si aliàs ei non crederetur. num. 45.

Qui infamauit dicendo verum, licet minus

nus peccet, tamen ad tantam restitutionem tenetur, sicut qui infamavit mentiendo. Heres autem detractoris non solum in iudicio exteriori, sed etiam in interiori tenetur famam restituere. num. 46.

E Qui infamavit detegendo delictum verum, sed occultum: tenetur etiam restituere: modus autem restitutionis aptior, (maxime apud viros prudentes) est laudare sepius virtutes infamati, nulla facta mentione mali à se detecti. num. 45.

F Nemo tenetur sibi famam restituere, nisi in 4. casibus. I. Quando indigens notabiliter fama ad se continendum eam prodegit. II. Qui pro iusto habitus alia sua turpissima delicta detegit, ita ut probabile sit, fore causam, ut alij in eadem incidant. III. Quando crimen detegit ob quod eiusdem, aut alicuius alterius vitæ, seu membri iacturam meretur. IV. Quando ex eius infamia sequitur damnum honoris, aut bonorum aliorum hominum. cap. 18. num. 28. 46.

G Persona publica se infamans, vel quæ se notabiliter infamantibus non resistit, aut famam restitutionem non petit, peccat. num. 61. Vnde huiusmodi persona infamata, ex cuius infamia respublica patitur damnum, tenetur procurare restitutionem famæ. num. 61. 43.

Non

Non tenetur famam restituere, qui aliena delicta à se audita refert absque affirmatione, quamuis audientes ea credant, nisi circumstantia personæ referentis daret iustam causam ad credendum. num. 49.

Nec quando dicens est adeò leuis, & audientes adeò graues, vt eius dicto nil moueantur. Nec quando is, de quo dicitur, nullam habet famam in illa materia, ita vt nihil notabiliter perdat. Nec qui solam causam vel occasionem remotam præbuit infamiae, vt qui ioco rogauerit ab aliquo, cur fecerit tale delictum, quod re vera non fecit, & ipse valde queritans se ipsum reddit suspectum apud aliquos. num. 50.

Nec etiam tenerur detractor illustris restituere famam homini infimo. Videtur tamen requiri aliqua compensatio. num. 50.

Abundantia famæ infamati non excusat infamatorē à restitutione, imò magis obligat. num. 42. nec excusat eo quòd in aliis duplo vel triplo magis eiusdem famam augeat, saltem quando infamator infamauit mentiendo. nu. 43, nec excusat mutua compensatio iniuriæ. num. 46. ad primum.

Nec etiam excusatur infamans, eò quòd infamatus se ab infamia liberauerit suis optimis operibus falsitatem mali sibi impositi ostendens. ibidem. Excusat tamen, si

X mala

mala opinio, quam audientes conceperant, sit abolita, eo quod audientes detrahentis vanitatem intellexerunt. Quia iam est recuperata fama. cap. 18. num. 43.

Excusat etiam timor mortis, vel salutis, tenetur tamen alia via refarcire. num. 47. Item condonatio, quæ aliquando erit iusta, & meritoria. num. 46.

N Atque infamiae condonatio facta petenti generaliter veniam omnium delictorum detractionis, excusat à restitutione earum, ad quas verisimiliter intentio condonantis extenditur, non tamen reliquarum detractionum. Infamatus autem conuersando familiariter cum infamatore, videtur remittere ei iniuriam, non tamen obligationem restituendi famam. num. 46.

O Qui suo mendacio fuit causa quod alius perderet maxima bona, si restitutus eis perderet locum honoris habita ratione diuitiarum, excusatur quoad talem restitutionem, quæ non posset fieri sine tantæ falsitatis detectione, non tamen quoad aliam. num. 47.

P Excusat etiam tanta obliuio infamationis, ac si nunquam dictum fuisset, debet alia via refarcire, pecunia, beneficiis, vel laudibus. Si verò aliqua eius rei durat memoria, tenetur restituere. Atque hæc obliuio excusatio,

excusatio, posset etiam locum habere in impositione falsi criminis. Excusat item diuulgatio mali detecti iniuste, facta alia via, tenetur tamen restituere damnum acceptum tempore intermedio à tempore infamiae usque ad diuulgationem. Ibidem. Excusat etiam quoties homo non dedit iustam causam credendi, vel non fuit ei data fides. numer. 48.

FAMILIA,
& Famulus.

Peccat mort. famulus, qui notabiliter con-
A temnit Superiorem. cap. 14. num. 22.

Magistri mechanicarum artium, & scho-
latici Salmantini, si tyrones, vel famulos,
quos nullo vel exiguo dato stipendio con-
ducunt, ita illos occupant, ut non possint ar-
tes addiscere, vel studere, tenentur restituere,
si quidem eos accipiunt, ut doceant suas
artes, vel concedant tempus ad studendum.
cap. 17. num. 108.

Nobiles, qui absque conuentione expres-
B sa accipiunt pueros precibus parentum, &
praebent illis victum, & vestitum, qualem
gustabant, quando acceperunt eos, & faciunt
eos instrui artibus, & moribus honestis, non
X 2 tenen

tenentur ad amplius de iustitia, nisi inter-
uenerit lex, promissio, vel consuetudo. nu-
mer. 109.

C Qui accipiunt œconomos, architrachinos,
pueros, satellites, & alios similes, cum obli-
gatione, vt sint parati ad seruiendum illis,
omnibus horis, quibus eis placuerit, & tan-
tùm eis præbent certam pecuniam, quæ non
sufficit ad ipsorum victum, tenentur soluere
reliquum quod fuerit necessarium, & insu-
per honestam aliquam mercedem. Quod si
tantùm accipiunt eos, vt sint parati ad in-
seruiendum illis, tres quatuorve menses so-
lùm tenentur præbere id quod obsequia il-
lorum mensium promerentur. num. 110.

D Peccat Dominus qui exigit iuramentum
à famulis ea intentione, vt in omnibus cas-
ibus declarent auctorem alicuius facti. So-
lùm enim est licitum, in illis casibus in qui-
bus externi possent reuelare. cap. 12. nu. 21.

F E S T I V M.

A Qui omittit missam occurrentibus die-
bus festis, committit duo peccata. cap.
11. num. 4.

Præceptum diligendi Deum, non obligat
pro diebus festis. num. 6. Nec præceptum
contritionis. cap. 13. num. 17.

Omnia

Omnia festa, etiam dies Dominicus, sunt B
solum iure humano introducta. num. 1.

Festa ab Episcopo præcepta seruanda sunt
à religiosis etiam exemptis. Festa verò præ-
cepta per ius commune consuetudo auget,
vel restringit. num. 5.

Festorum obseruatio non est tam stricta C
nunc, sicut obseruantia sabbati in lege vete-
ri. Et præcepto de colendis festis solum præ-
cipitur cultus exterior, qui consistit in au-
dienda missa, & abstinendo ab operibus ser-
uilibus. num. 2.

Opus autem *seruile est illud, quod propriè*
conuenit seruientibus. num. 3.

Possunt tamen in festis exerceri septem D
opera. I. Ea quibus seruimus Deo in di-
uino cultu. II. Quibus exercemus spiri-
tualia, nempe docere verbo vel scripto. III.
Quæ sunt necessaria ad propriam salutem.
IV. Quæ sunt necessaria ad vitandum damnũ
sibi, vel proximo. V. Quæ sunt necessaria ad
salutem corporalem proximi. VI. Quibus
parantur cibi. VII. Piscari. num. 2.

Quinque verò opera non seruilia prohi- E
bentur in festis, scilicet Nundinæ, Iudicium
ciuile, vel criminale, Iuramentum, nisi præ-
stetur pro pace, vel alia necessitate. Omnis
processus & strepitus iudicialis, nisi pietas
aliud suadeat. num. 3.

X 3

Necessi

Necessitatis gratia possunt fieri multa opera seruilia, quæ non possunt pietatis causa exerceri, sicut ædificare, pontes reficere, & alia huiusmodi. cap. 13. num. 4.

Ea quæ sunt præambula operibus quæ natura sua tendunt in cultum Dei, si simul, vel paulò antè fieri solent, licita sunt, secus si ante festum commodè fieri possent. Ibidem.

Opus quod in festo est licitum, quia factum est gratis, erit etiam licitum, si fiat ob pecuniam. num. 5.

Intentio enim lucrandi non facit opus seruale, id quod ex se non est tale. Ibidem.

Festa non sunt seruanda à primis vespertis vsque ad secundas: atque hoc propter consuetudinem. num. 5. §. 11.

Festa regionis obseruanda sunt à commorantibus in illa etiam alienigenis. nu. 5.

Licitum est à proprio oppido discedere in vigilia festi, vel in ipso die in aliud oppidum (vbi festum non seruatur) laborandi gratia, ita tamen, vt si in ipso die discedunt, audiât missã. Et qui iter faciens transit per locum, vbi festum seruatur, tenetur missam audire, quamuis nõ ita strictè sit obligatus. n. 5. §. 6.

Ab obseruatione festi excusant paruitas materiæ, consuetudo, necessitas salutis spiritualis, vel corporalis suæ, vel proximi, vel detrimentum imminens suis vel pro-

ximi

ximi rebus, quod nec differri potest, nec preueniri. Vnde excusantur, qui deferunt frumentum ex area in horreum, vel uuas ex uinea quando timentur pluuia, & qui equos iter agentium soleas ferreas calcant. Qui vendunt carnes in festis, easque preparant, quando antea non potuerunt preparare. Et Tabernarij vendentes cibos, etiam si vendant eos ad ludendum, vel inebriandum, ubi riget consuetudo. Et agasones qui iumentis onerariis diebus festis non interrumpunt iter. Non autem qui diebus festis proficiuntur de suis domibus; cum tamen se continere potuissent, vel in aliud tempus differre, nisi antea vel post audiant missam. si vero conducant iumenta deonerata, excusantur: licet non interrumpant iter: quia hoc non est aliud quam iter facere: & iter facientes, licet toto die iter faciant, excusantur. si similiter etiam excusantur excoquētes vitrum, ollas, tegulas, calcem, quorum decoctio non potest intermitteri in alium diem: & tonsores, qui infirmis venas aperiunt: & serui, qui compelluntur ab heris ad aliquod opus seruile (dummodo non sit in contemptum festi) qui si resisterent, paterentur damnum magnū personale, vel reale. Et idē est de liberis & uxoribus existentibus sub potestate maritorum, vel patrū, ad id iusto metu compulsi. Quod si

famuli sint stipendiarij, finito tempore cōductionis discedāt. Serui verò qui cōpelluntur violare festū, in contēptum festi, debent potius pati mortem quā violare. c. 13. n. 6. 7.

Violāt autem festū, qui emunt, vendunt, aut cōmutant per multū temporis, prāterquā in nundinis, & hoc propter consuetudinē prāscriptam. Non violat qui emit, aut vedit res, de quarum pretio nil conueniendum est, eo quòd sint iam aestimatae, & parum temporis infumatur. Neque barbitonsor, qui vini, vel alteri barbā tondet, secus si multis. Nec qui piseatur certum genus piscium, quòd tantum certis diebus aduenit. num. 8. 9.

Non violat, qui molit in molendinis fluminum, seu ventorum, qui sine magna occupatione molunt, maximè si adsit cōsuetudo. Violat tamen qui laborat etiam pro pauperibus, principalitè propter aliquod commodum, vel amicitia, quā propter eleemolynam vel etiam paupertatem quā nō sit adeò magna. Et qui laborat in reficiendis pōtib, aut viis absque magna necessitate. num. 10.

Licitum est venari in festo etiam quaestus gratia, dummodò missa audiatur. secus peccat. Neque etiam peccant vacantes bellorum simulacris, torneamentis vel choreis. n. 11. 15. quā non licent in maiori festo, non licent in minori: solum erit differentia in hoc

hoc, quòd Maius festum maiorem causam
requirit ad excusandum laborantes. nu. 10.

Non violat festum doctor consulens etiã
ob lucrum. Nec informans iudicem etiam
cum procuratore, verbo vel scripto. num. 12.

Peccat iudex in festo audiens litigatores,
nisi ob iustam causam. n. 13. & faciens vt te-
stis iuret vel exercens aliquem actum iuris-
dictionis, qui non sit meræ executionis, nisi
excusetur iusta causa. num. 25.

Peccat tabellio propter auaritiam sine ne- **O**
cessitate conficiens instrumeta de rebus quæ
in alium diem differri possent. c. 25. nu. 54.

Peccat qui transcribit librum propter lu-
crum. Non tamen scribendo etiam propter
lucrum literas, consilia, nec instrumenta de
rebus quæ licitè fiunt in festo, quoniam scri-
bere, de se non est seruile, etiam ob lucrum:
transcribere autem, sic. ca. 13. n. 14. nec etiam
peccat pulsans aut cantans. ibid.

Laborans ex necessitate in festo nec peccat **P**
nec incurrit excõmunicatiõem ab Episcopo
latã contra laborãtes. Et quãdo necessitas est
clara, non requiritur licentia Episcopi. n. 15.

Peccat Parochus qui violantes festum co-
git ad petendum veniam publicè, cum eo-
rum infamia: & multò magis si violatiõ fuit
occulta; & multò peius si illam parochus
nouit ex sola confessione. num. 16.

X 5 Peccat.

Peccat mortaliter, qui non audit missam in die festo, vel non attentè. num. 17. Sed de his vide. tit. Missa. I V.

Oblatio inter missarum solemniam in die festo quando sit de præcepto. vide, Oblatio.

FIDEI IVSSOR, potest recipere aliquid pro fideiussione cessante fraude. cap. 17. num. 283. lit. A. in Nou. num. 284.

Non tenetur solvere ante excussionem principalis. num. 267.

F I D E S.

A OMNES Christiani adulti tenentur sub peccato mortali credere explicitè articulos fidei, maximè quos Ecclesia Catholica Romana solemniter celebrat: quique continentur in symbolo Apostolico. Reliqua autem omnia quæ credit eadem Ecclesia Catholica, tenentur credere saltem implicitè: hoc est, credere in genere esse vera. Præf. 1. num. 10. No. num. 15. & cap. 11. num. 18. & in No. num. 22. §. 5. & 6.

B Olim ante aduentum Christi redemptoris nostri satis erat credere vnum Deum remuneratorem bonorum, & punitorem malorum. Sed post promulgationem Euangelij non satis est credere hoc, quamuis in genere, & implicitè credat quicquid credit Sancta mater Ecclesia. Vnde peccat mortaliter, qui negligit

negligit scire explicitè & in particulari vnū Deum creatorem & gubernatorem mundi, vnicum in essentia & trinum in personis, & qui negligit scire fidem incarnationis Iesu Christi.

Imo peccat mort. qui ignorat articulos fidei contentos in Symbolo Apostolorum, quos solennizat Ecclesia. cap. 11. num. 18. & in No. num. 22. §. 5. & 6.

Ignorantia autem cæterorum articulo- rum qui neque ab Ecclesia celebrantur, neque in Symbolo continentur, non est mortalis, dummodò Christianus saltem implicitè & in genere credat, quicquid credit Ecclesia Romana. ibid. §. 6.

Qui verò adultus non ediscit vel scit memoriter Symbolum Apostolicum, & orationem Dominicam, peccat peccatum veniale graue. ibid. §. 7.

Ignorantia, & rudis simplicitas ferè semper excusat à nota hæreseos, & à censura (licet non semper à peccato) eos qui in diuinis personis credunt aliquam antiquiorem prioritatem, aut aliquid corpoream, vel humanum. ibidem. §. 8.

Peccat mortaliter fidelis, qui id quod credit de sacro Euangelio, peruersè intelligit, aut contra sensum ab Ecclesia definitum, vel ignorat aliquid tale quod explicitè

explicitè credere tenetur.num.12.§.1.

De eo qui credit contrarium fidei, aut dubitat.vide tit.Hæreticus.

F Peccat mortaliter laicus, qui disputat de fide, sciens id esse laicis prohibitum sub excommunicationis pœna. cap. 11. num.25. Nou.num.27. secus si ignorans ius id facit maximè gratia exercitij.ibidem.additum in Nouo.

An peccat qui mentitur in materia fidei: vide tit.Mendacium.

F I L I V S.

A HONOR à filiis debitus parentibus, consistit in amando, obediendo, & honorando.cap.14.num.4.

Peccat mort. filius qui odit grauius parentes, vel graue damnum eis desiderat: vel quamuis amet, nunquam tamen, vel rarò illis signa amoris ostendit.num.11. filius potest obligari sub mortali. præcepto patris. nu.2. vnde peccat mort. qui non obedit parentibus in rebus pertinentibus ad gubernationem domûs, vel in his, quæ pertinent ad bonos mores, vt fugere noxios amicos, &c.num.12.

Peccat mort.filius qui etiam leuiter percutit parentes, vel contumeliosis verbis afficit,

ficat, vel qui ex animo eis maledicit, siue viuis, siue defunctis. Leuius tamen peccat si ore tantum maledicit.

Peccat etiam mort. qui eos criminis accusat (exceptis quibusdam casibus, & maxime hæresi, & prodicione, in quibus obligatur.) Item qui parentes contemnit: qui eis mortem desiderat, quò citius hæreditet: vel non curat eos à captiuitate liberare, vel ab insano furore: vel prohibet testari, vel restituere, vel non subuenit eis grauiter indigentibus: vel ingreditur religionem eis extreme indigentibus, egentibusque ope filij, vel non egreditur à religione etiam si sit professus. Imò si grauiter indigeant, tenetur non ingredi, non tamen egredi si est professus, nisi ista necessitas præcessisset ingressum, nam. 14. Et qui eos ita contemnit, vt se reputet abiectum, eo quòd sit ex talibus parentibus ortus: id autem limitatur quando deest contemptus, sed solum dolet suam incommoditatem propter abiectiõnem parentum: tunc enim non erit mortale. nu. 12. & in fine eiusdem cap.

Ratio itaque peccati tantum inest in eo quòd contemnat, & despiciat parentes abiectos, vel pauperes: nam filius quamuis diues & sublimis tenetur eos honorare, etiam si sint tales. Licitè tamen potest se inhonoratum.

ratur, abiectum, vel infamem putare, & iudicare, eo quòd patre Iudæo, vel hæretico, seu perduellione, fit natus. *ibid.* additum in Nouo.

Peccat mortaliter filius, vel filia, qui sine rationabili causa, vel tali quæ coram Deo iusta ei videatur, non vult contrahere matrimonium cum illa persona quam pater ei propter vrgentes causas præcipit. Tenetur enim filius de honestate & necessitate ducere vxorem (quam pater ob iustas causas paciscitur) ad effectum euitandi peccatum, non tamen vt ad id cogi possit. Neque etiam filius, aut filia potest exhæredari, eo quòd in hoc contrauenit voluntati patris. *num. 15.*

Peccat mort. si non restituit bona malè acquisita ex hæreditate paterna. Item si diu differt soluere debita patris absque iusta causa. *num. 16.*

Filius non est offerendus à patre monasterio, vbi laxè viuitur. *cap. 12. num. 51.*

Filius viuentibus parentibus potest habere quatuor genera bonorum, scilicet castrensia, quasi castrensia, aduentitia, & profectitia. *cap. 17. num. 141. de quibus tit. bona filiorum. supra.*

Filius qui laborat in bonis paternis, promeretur tantam mercedem, quantam meretur extraneus. *num. 144. Dummodo non teneatur*

neatur patrem alere, & expressè, vel tacitè protestetur se eo animo seruire, vel laborare, vt pater ei soluat mercedem. *ibidem.*

Qui patri suo seruit, & alij filij non, si pater non remunerat in vita, nec filius cum patre conuenit vt remuneret sua seruitia, saltem vt extraneo, nec protestatur se ab eo vel hæredibus petiturum, non potest petere à fratribus hæredibus remunerationem. præsumitur enim id fecisse amore filiali. n. 148.

Filius qui sua sponte iuramento renuntiat legitimæ, vel patrimonio, tenetur seruire in foro conscientie, licet enormiter, vel enormissimè lædatur, non tamen in exteriori; quia ex tali damno præsumitur dolus. *num. 152.*

Filius accipiens aliquid occultè à patre, cui non displiceret acceptio sibi nota, displicet tamen occulta, non peccat mort. sed venialiter tantum, nec tenetur restituere. *num. 139.* at verò qui aliquid notabile ex bonis patris inuiti accipit, peccat, & tenetur restituere patri, vel saltè hæredibus, etiamsi bona illa forent sua aduentitia vel profectitia. *num. 156.*

Et quamuis accipiat ad dandam eleemosynam, non egenti extremè, imò etiam extremè indigenti, si posset mutuando subuenire. Secus verò est quando præsumitur, patrem

trem id velle, vt quando de eius licentia peregrinatur, vel versatur in peregrinis gymnasiis: tunc enim præsumitur patrem ratas habiturum modicas elemosynas. Potest etiam, quando bona aduentitia ad eum spectant, etiam quoad vsufructum. num. 157.

Filius habet ius vt alatur ex bonis paternis, si ex propriis non potest. num. 156.

Peccat accipiendo sibi, vel alteri ex bonis paternis, datis ei in peculium profectitium, vel ex fructibus aduentitiorum pertinentibus ad patrem, & tenetur mortuo patre ad collationem conferre cum fratribus. num. 158.

Idem, si vltra legitimam accipit aliquid à patre per donationem inualidam. ibidem.

Qui accipit ex bonis paternis fructus ex consensu patris, & post mortem eius non vult in collationem conferre, peccat, nisi pater dederit animo remunerandi: intra quantitatem, quam ei donare potest. Idem est de pecunia, quam accipit à patre in peculium profectitium. num. 158.

Tenetur adducere in collationem, que pater emit ipsi, sed viués non tradidit, quamuis sint libri, vel arma, &c. Quæ si traderentur viuente patre, essent castrensia, vel quasi castrensia. Idem de libris quos pater emit, & tradidit filio, qui versabatur in studiis, si non

erat

erat doctor, neque emancipatus. Verum est, quod non tenetur accipere æstimationem, vel in ea qua empti sunt, si nunc minoris æstimentur; tenetur tamen pluri, si æstimatio creuerit. num. 159.

Non tenetur conferre ea quæ cum illo præ cæteris pater impendit in vestitu, cibo, & equitatu; secus, si pater donauit ei aliquid, vel aliquam summam, vt de illa pro libito disponeret; & ipse pro suo arbitrio in prædictis impendit. num. 160.

Neque tenetur computare in partem legitimæ alimenta, quæ existens in studiis accepit à patre, non habente vlla bona ipsius filij. Secus si pater penes se habebat filij pecuniam castrense, vel quasi castrense, quia præsumitur cum aliis tamquam administrator bonorum eius. cap. 17. num. 160.

Tenetur mortuo patre conferre id, quod de pecunia patris lucratus est, præter partem facti, quam suo labore & industria meruit, vt quilibet extraneus meruisset. Quæ pars regulariter est dimidium lucri. num. 161.

Idem de eo, quod viuentis patre datum est filio ab aliquo extraneo, contemplatione solius patris, & non sui. Secus si datum fuit contemplatione filij, aut filio iam emancipato. Si vero non constat vtrius contemplatione datum fuerit, arbitrio boni viri iudicatur.

Y can

candum est. Tenetur etiam pro sua parte soluere debita, quæ frater contraxit in studiis viuente patre, qui eum ad studia miserat: non tamen tenetur conferre in impensas studij, in quo frater perseuerare intendit. num. 162.

Tenetur computare in legitimam mortuo patre sumptus necessarios, quos in sua bona aduentitia fecit, aut qui in eorum perpetuum emolumentum redundabant, si pater eos fecit animo recuperandi. Si verò non constant parui, præsumerentur facti sine tali animo: cum eo verò, si sunt ad eum magni, et fructuum æstimationem excedant. nu. 163. Secus si sumptus nec erant necessarii, nec redundabant in perpetuam vtilitatem, sed solum in vtilitatem fructuum, quos pater viuens percipiebat. num. 163.

Tenetur computare in legitima bona patris, quæ consumpsit in ludos, & vsus malos, & vanos. Idem quando propter delictum filij pater soluit poenam compellente statuto regionis, secus si sponte soluerit. Idem de sumptibus, quos pater fecit in nuptiis filij, animo computandi. Secus si absque tali animo, quod in dubio præsumitur. cap. 17. num. 164.

Quando possit alii filius ex bonis patris, non habentis plus quam ad soluenda debita. vide, Vsuræ. V I I.

F I N I S.

FINIS.

FINIS est bonum verum vel apparens, quod A.
propter se appetitur facit, ut aliud propter
se appetatur. Estque duplex; nempe vlti-
mus, qui propter se ipsum solum amatur: &
medius, qui propter se, vel propter aliud est
amabilis. Et vterque potest esse verus vel
falsus, bonus vel malus. Præl. 4. num. 2. 3.

Estque iterum duplex; finis cuius, in quo
est ratio boni, & finis quo, qui est illius boni
adeptio, possessio, seu vsus. & potest etiam
vterque esse vltimus vel medius, verus vel
falsus. num. 3. 4. Diuiditur etiam in finem
principalem, & minus principalem. cap. 17.
num. 209. & cap. 21. num. 40.

Ut autem aliquis finis sit principalis ali- B.
cuius actus, non sufficit esse causam sine qua
non: sed oportet; quod pluris, vel tanti æsti-
metur, ac alius finis propter quem ille. fie-
ret. cap. 17. num. 206.

Non dicitur ille constituere vltimum fi- C.
nem in aliquo, quâdo sic afficitur erga eum,
ut malit peccare mortaliter, quàm omittere
illud. Quoniam aliâs omnes qui sciëter pec-
cant, peccarent duplex peccatum: vnum qui-
dem, transgrediendo legem: alterum, consti-
tuendo finem vltimum in creatura. Præterea
quoniam multi peccât mort. cognoscentes,

X 2 se:

Se minimè cōstituere in eo finem vltimum.
Præl. 9. num. 16. Nou. num. 19.

Omnis actus cuius finis est malus, mor-
talis, vel venialis, ipse quoque est talis. c. 13.
n. 2. & c. 14. n. 33. & c. 21. n. 40.

Quando finis operis est verè bonus, &
principalis, non definit esse talis, quamuis
addatur minus principalis alicuius boni tē-
poralis, propter quod, si principaliter fieret,
esset malum. Dummodo illud minus prin-
cipale nullo modo sit malum culpa, sed res
licite appetibilis. cap. 14. num. 33.

Inter finem malum, qui est malum culpa,
& finem malum, qui est ineptus, hoc est, mi-
nus bonus quàm medius, hoc distat, quod
iste potest esse finis minus principalis boni
operis, ille verò nullo modo. Ibidem.

Finis minus principalis, & secundarius
retributionis, & mercedis in bono opere, etiam
in ipso obsequio diuino licitus est, & bonus
imò contrarium asserere est hæreticum. cap.
17. num. 209.

Finis principalis vanæ gloriæ in agendis
rebus principaliter ad cultum diuinum in-
stitutis, non est nisi tantum venialis. cap. 23.
num. 15. §. 4.

Non tamen erit neque venialis, imò erit
meritorius, quando principaliter exercentur
propter Deum, & minus principaliter propter
laudem.

laudem, & gloriam in finem aptum rela-
 tum. ibidem. & num. 15.

Finis malus voti annullat ipsum votum,
 quia non est eius materia conueniens, quam-
 vis ipsum votum sit bonum. cap. 12. num. 30.

De fine Legis. vide Lex 3.

Quando finis præcepti est aliud à re præ-
 ceptæ, tunc non cadit sub præceptum. ca. 13.

Finis utilis animæ, & bonis proximis, ex-
 cusat à furto mortali. cap. 17. num. 5.

F O E M I N A.

FOEMINA ornans se per contemptum
 salutis animæ proximi, quem credit spi-
 ritualiter, per eam periturum, mortaliter
 peccat. Secus si talis contemptus desit. Præla-
 tum. 15. No. num. 17. & cap. 13. num. 13. & b.
 cap. 14. in fine.

Non peccat mort. mulier, quæ se ornat ob
 solam vanam gloriam sine alio malo fine,
 quamuis credat aliquem ob id cõcupiscen-
 tiam mortalem concepturum: peccat tamen
 venialiter. cap. 24. in fine.

Fermina quæ vi opprimitur, quid debeat
 facere: vide tit. Luxuria.

FOENVS ET FOENERATIO. vide
 Vana.

FOETVS: vide Aborsus.

FORNICATIO: vide Adulterium, & Luxuria.

FRAVS: vide, Dolus.

FRUCTVS.

FRuctus rei alienae fructuosae restituendi sunt, habita tamē ratione bonae vel malae fidei. Si verò res non sit fructuosa, non est restituendum quod industriā possidentis lucratum est. Fructus autem dicitur *id quod remanet deductis expensis. cap. 17. n. 25.*

Qui recipiens alienam rem ad vendendum pretiosorem reddit, cum ad id non teneretur, potest excessum sibi retinere. c. 17. n. 99.

Fructus ut dicantur Ecclesiastici, non sufficit quòd pertineant ad personas Ecclesiasticas. c. 27. n. 69. de fructibus beneficiorum. vide beneficium.

FUGERE.

ADelinquens licitè potest fugere, ne capiat, & alius potest eius fugam iuare, quando non prohibetur ex obligatione sui officij, vel ex qualitate delicti, vel alia de causa particulari. c. 17. n. 101. An verò liceat è carcere fugere, vide tit. carcer.

Qui fuit in causa ut captivus fugeret à Domino suo, tenetur restituere vel captivum, vel

vel pretium, & ea omnia quæ captiuus fugiens, secum arripuit. num. 103.

B Captiuus quiuis fugiens peccat. Christianus verò captus tempore pacis, aut in bello iniusto ab infidelibus, fugiēdo ab eis ad suos, non peccat, neque qui ei auxiliatur. Quòd si captus fuit in bello iusto, quamuis peccet fugiendo, non tamen tenetur redire ad Dominum, neque restituere ei suam personam propter periculum animæ, sed tantum tenetur restituere honestam redemptionem seu mercedem. Si verò prouocaretur ad ritus infidelitatis, neque peccat fugiendo, neque ad ullam tenetur restitutionem, quia ipso iure fit omnino liber; neque etiam peccaret qui iuuaret, aut liberaret illum. num. 103.

C Christianus ab alio Christiano iniuste captus, & detentus, licitè potest fugere: non enim peccabit. ibidem.

Quod autem in genere dicitur de quolibet captiuo, qui fugiens à Domino suo peccat, intelligēdum est tam de emptitio quam seruo in bello iusto capto, etiamsi sit Christianus. nam distinctio, quam facit Sotus circa hoc, est suo Marte inuenta, & à nullo Iuriconsulto probata: & Couarruias expressè ait, peccare seruum fugientem à Domino, si fugeret extra limites hostium, redeundo ad suos, etiam si Christianus esset

ab infidelibus captus. additum in Nou. cap. 17. num. 104. §. 3.

Sollicitans seruum vt fugiat, peccat, & à fortiori peccabit ipse seruus fugiens: cum regulariter plus delinquat faciens actum, quam consulens illum. Additum ibidem. de fuga & carcere. vide tit. carcer.

FVNAMBVLVS. Peccat mortal. volitans perfunes in altissimo loco, nisi sit velocissimus. cap. 15. num. 8.

FVNVS, ET FVNERALE. Laici possunt statuere, ac ponere modum funeralibus: scilicet, ne fiant immoderati sumptus caræ, ac reliquæ pompæ: neque hoc est contra libertatem Ecclesiasticam. cap. 27. num. 102. Vide etiam tit. excommunicatio. V. §. 4. in fin. vbi explicatur. cap. vlt. de rebus Ecclesiæ. vbi præcipitur ne laici statuunt de funeralibus.

Qui iniuste occidit hominem liberum, tenetur soluere impensas moderatas funeris. cap. 15. num. 20.

F V R.

A FVR licite potest aliquando suspendi à potestate publica. cap. 15. num. 2. & aliquando etiam ob furtum veniale ad cõseruandam disciplinam militarem, vel ad aliũ finem

finem reipub. cap. 23. num. 58. Capiens aliena, potest occidi ab eorum Domino. Quod intelligitur si capiat illa titulo alio quam necessitatis. cap. 15. num. 2.

Fur nocturnus præsumitur velle occidere, non tamen diurnus. nu. 7. Fur etiam punitus à iudice tenetur restituere parti damnum illatum. num. 22.

Fur non peccat bis eo quòd furetur, & se exponat periculo suspensionis, nisi id faciat, ne à lociis reputetur timidus. cap. 15. nu. 24. tit. A. Nou. num. 8.

Excommunicatio lata propter solum furtum, quæ alia damna non comprehendit, non ligat eum qui acum furaretur à sartore, quamvis sciret sartorem passurum vnus regalis detrimentum. cap. 17. num. 3. lit. F. §. 3. & in Nouo num. 4.

Excommunicatio generalis contra eos qui furantur, comprehendit omnes furantes mortaliter, nisi excipiantur propter intentionem excommunicantis, vel alia via. ibid. §. 4. in Nou. num. 4.

Si res furtiua perit apud furem, non tenetur restituere saltem in foro conscientie, si constaret quòd etiam periret apud dominum. Secus si crederetur, vel dubitaretur, quòd antequam periisset, dominus illam vendidisset. num. 80.

Y §

Qui

D Qui minutatim paruum quantitatem accipit, quamuis crescat usque ad notabilem quantitatem, non peccat mortaliter: dummodo à principio non habuerit animum furandi notabilem quantitatem. Verum est, quòd postquam ad eam peruenerit, tenetur restituere siue habuerit dictum animum siue non. Quæ tamen obligatio restituendi non habet locum in eo qui magnis interuallis prædictam notabilem quantitatem conflaret. num. 140.

E Fur tenetur restituere impensas factas à Domino, in quærenda re sibi furto sublata: eas nempe quas vir prudens facere debuisset. Ibidem. 140.

Qui furatur triticum ab habente illud paratum ad seminandum, & non habente aliud simile, tenetur plus restituere ratione lucri cessantis. cap. 17. num. 211.

F V R T V M.

A **F**URTUM est dolosa contrectatio rei aliena inuito domino. cap. 17. num. 1. Et est de se mortale. Furtum autem mortale & veniale differunt specie saltem in genere moris. num. 3. Non. num. 2.

Paruitas rei, & materiæ excusat à mortali,

tali, & etiam defectus deliberationis. nu. 4.
 Nouo 5.

Qui furatur rem paruam velut acum à **B**
 sartore, si consideres solum furtum, & rem
 exiguam, peccat venialiter: si verò da-
 mnum, & detrimentum inde sequutum,
 quia scit eum aliam non habere, & ab hoc
 magnum passum detrimentum, peccat morta-
 liter. imò si credit passurum fore damnum
 vnius regalis. num. 3. lit. E. & F. Nouo num.
 3. & 4.

Idem dicendum de eo qui furatur rem **C**
 paruulam, propter quam dominus patietur
 magnam animi perturbationem, & tristitiã.
 num. 3. lit. B. Nouo num. 2.

Aliquando etiam fit, vt qui furatur rem
 paruam à paupere, peccet mortaliter, non
 tamen si eandem similem furetur à diuite:
 & aliquando è contrario. num. 3. lit. C. Nou.
 num. 2. §. Ex quibus.

Mortale est furtum vnius gallinæ, aut
 vnius regalis, vel etiam dimidij. num. 3. lit.
 F. Nouo num. 4. §. 2.

A furto veniali excusant ignorantia pro- **D**
 babilis, quòd res est aliena; & magna ne-
 cessitas accipientis; & probabilis præsum-
 ptio dominum æquo animo laturum; Si ta-
 men dubitat, non excusat nec à morta-
 li. Excusabit tamen à restitutione, si do-
 minus

minus equo animo ferat. Nō excusat à mortali patientia Domini ferentis id præ timore, aut pudore. num. 4. Nou. n. 5.

Excusat à mortali conditio iustificans, dicendo, *si Deus non vetuisset furtum, vellem furari.* ibid.

Item finis vtilitatis vel voluntas proficēdi Domino spiritualiter, ac temporaliter. num. 5.

Ob furtum veniale posset aliquis occidi, ad disciplinam militarem conseruandam, vel ad alium finem reipublicæ. cap. 23. n. 58.

Etiā hodie quando numerata pecunia minoris pretij est quàm numquam fuit, sentirem non esse notabilem quantitatem (ad furtum mortale) quæ non contineret vnum regale, aut tres partes, additum in Nou. cap. 17. num. 4.

Quomodo teneatur restituere qui cum aliis furatur. vide Restitutio. II.

GABELLA, vide, vectigal.

G E N E R.

A G E N E R omnia ornāmēta, & vestes pretiosas, veluti margaritas, gemmas, serica, &c. data vxori à socero, etiā nunc extātia, mortuo socero tenetur cōputare in vxoris legitimi